

Masarykova Univerzita

Filozofická fakulta

**Baskická literatúra
Nikolas Ormaetxea Orixe**

**Meno: Petra Pisková
Program: Filológia
Odbor: Španielsky jazyk a literatúra**

**Ročník: 4
Školský rok: 2013/2014**

Obsah

Životopis.....	str. 2-3
Rozdelenie tvorby.....	str. 3
Preklad rukopisov.....	str. 3-5
Kniha Denok but-Todos uno.....	str. 5-6
Preklad básne Un arbol-Strom.....	str. 6
Prínos Orixeho pre baskickú literatúru.....	str. 7
Bibliografia.....	str. 8
Príloha	

Nicolas Ormaetxea

Nicolas Ormaetxea sa narodil v meste Oresa (Gipuzkvánsko) v roku 1888. Pochádzal z trojičiek a pretože rodičia nemali dostatok peňazí na jeho výchovu, poslali ho do mesta Huizi v Navarre. Tam vyrastal vo vidieckom prostredí až do svojich sedemnástich rokov. Žil u rodiny Errelkaldeovcov. ``Dve matky a žiadna`` vyhlásil strpkosťou v vdiele Quito'n arrebarrekin. Keď mal sedemnášť rokov, poslali ho do Jezuitskej školy v meste Xabier. Tam strávil dva roky. V roku 1907 odišiel do Loyoly kôli jezuitskym štúdiám. V roku 1910 pokračuje vo svojom štúdiu v meste Burgos. Vďaka štúdiu, ktoré dostával počas týchto rokov ,ovládal klasickú gréčtinu a latinčinu. V roku 1912 odchádza do mesta Oña de Burgos y tu až do roku 1915 študuje filozofiu. Po ukončení štúdia mali jezuiti vo zvyku pôsobiť na škole kde študovali tri roky ako učítelia. Orixe pôsobil ako učiteľ až šesť rokov ,až kým nezačal mať problémy so svojimi nadriadenými. V roku 1923 bol kôli týmto problémom vylúčený zo Spoločenstva jezuitov. V tomto období už začal publikovať svoje diela v časopisoch Jesusen Biotzaren y RIEV.

Pred občianskou vojnou v Euskaltzainda y v denníku Euzkadi.

Keď bol vylúčený z Jezuitského spoločenstva odišiel do Bilbaa. Tu pracoval až do roku 1931 najprv v Euskaltzandia spolupráci s Azkuem a neskôr v denníku Euzkadi ako vedúci sekcie baskického jazyka. Do roku 1928 nahradzuje Kirikiña, ktorý tu pracoval do svojej smrti. Na začiatku roku 1927 začal pracovať v tomto denníku, písal väčšinou v španielskom jazyku o témach, ktoré sa týkali baskického jazyka a literatúry. Po smrti Kirikiña sa stal vedúcim sekcie baskického jazyka. V tomto denníku napísal aj mnoho kritik.

V tomto období Orixe publikovat tri knihy: Tormes? Ko itsu-mutilla (1929), Mireio (1930), a Santa Cruz Apaiza(1929). Prvé dve knihy sú preklady. Kniha Tormes?: ko itsu-mutilla vyjadruje manifest konzervatívneho myslenia Orixeho, pretože úplne potláčal ale modifikoval odseky v originálnych textoch , ktoré sa mu zdali obscénne. Jeho priateľ básnik Lauaxeta bol ten, ktorý mu navrhol preložiť knihu Mireya. Naopak, kniha Santa Cruz Apaiza je bibliografia vo forme románu, ktorá rozpráva príbeh kňaza, ktorý bol vojakom-partizánom počas karlistických vojen. V roku 1931 ho spoločnosť Euskaltzaleak požiadala aby napísal národnú epickú báseň. Kôli splnenie tejto požiadavky odišiel žiť do mesta Oresa. Tu dozrela epicko-folklorická báseň Euskaldunak,pochádzajúca z vidieckého prostredia, ktorá je chválou tradičného baskického prostredia (Euskal Herria). Aj napriek tomu, že túto báseň dokončil ešte pred vypuknutím vojny nemohla byť publikovaná až do roku 1950. V roku 1934 publikoval mystickú báseň Barne-muinetan.

Počas vojny ho zadržali a držali ho uväzneného šesť mesiacov v pevnosti San Cristóbal de Iruñea. Hneď na to ako ho prepustili, ho znovu zadržali v roku 1938 ale podarilo sa mu utiecť na sever Backicka (Euskal Herria norte). Počas doby dvanástich rokov putoval z jedného konca krajiny na druhý. Najprv strávil čas v San Juan de Luz v regióne Lapurdi. Tu strávil dva roky. Po tom čo do druhej svetovej vojny vstúpilo Nemecko, strávil tri a pol roka v koncentračnom tábore Gurs.

Keď ho prepustili žil tri roky v mestách Saubion a Las Landas a ďalšie tri roky v mestách Bearn, Betharram, dva roky v Bidarrai, na juhu v regióne Navarra. Neskôr sa vrátil znovu do San Juan de Luz kde žil až do roku 1950. Počas rokov strávených v Imparralde, preložil knihu Urte Guziko Meza-Bezperak. V exile žil šesťnásť rokov 1938-1954. Tieto roky boli pre neho ťažké a plné žiaľu, ale tiež najplodnejšie a najproduktívnejšie pre baskickú literatúru.

V roku 1950 odchádza do Ameriky. Jokin Zaitegi ho prosí aby prišiel do Guatemaly pomôcť mu

založiť časopis Euzko Gogo. A však, v Guatemale sú ťažké časy a okrem iného má vážne ekonomické problémy. Strávi tu šesť mesiacov. Zaitegi mu zaistí bývanie a opateru v dome svojich bohatých priateľov v meste Zaragoza v Salvadore. Tu žil do roku 1954 a preložil tu knihu Aitorkezunak.

V roku 1954 sa vracia na juh Baskicka. Začne žiť v benediktínskom kláštore v Lazkao. Cíti sa byť zostarnutý, chorý a cudzí v južnej časti Baskicka, ktorá sa tak veľmi zmenila počas jeho exilu. Aj napriek všetkému má stále chuť pracovať. Počas týchto posledných rokov svojho života napísal knihu Jainkoaren bila.

Počas posledných rokov dosť cestoval. Z Laskaa do Tolosy, z Tolosy do Oresa. Od roku 1958 do roku 1961 cestoval so svojim synovcom kňazom Josém Mari Aranalde najprv do Aramy a potom do Añorga kde v roku 1961 zomiera.

Jeho tvorba sa delí na

Originálnu tvorbu

preklady
tvorba v spolupráci s inými autormi
kompletná tvorba
vybraná tvorba
vybrané články
rukopisy
iné

Tvorba o Orizek

knihy
oslavy
články
didaktické materiály

Preklad rukopisov z 31 júla v roku 1920.

Milý Don Julio:

Vo vašom článku Existujú prísahy v baskickom jazyku? Prekvapil ma preklad slov alajainkoa y arrayoa. Nepamätám si už číslo Baskického posla (časopis), v ktorom som písal o pôvode týchto slov.

- 1) Alajainkoa. Alajañe > alajañena > alajañekoa > alajañkoa = alajainkoa. Všetky tieto formy sú veľmi používané až na jednu výnimku alajañekoa, kde nemôžem s určitosťou povedať, že som už tento výraz počul. Slovo jañe vyjadruje vieru. Veľmi veľa krát som ho počul a videl napísané v Guipuzkvánskej chorografii od Larramendiho. Alafedekoa vyjadruje veľmi obyčajnú ženu. Vieme, že alajañekoa môže byť tvarom od slova alajainkoa. Vývoj tohto slova nám pripomenul sväté meno Boha a dal mu veľmi nebezpečnú formu interpretácie.
- 2) Slovo arrayoa. Ženy vždy hovoria arranoa. Navyše veta "arrayoak erain al au" nemá vysvetlenie v zmysle lúč, ale má význam orol. Z tohto dôvodu si myslím, že slovo arrayoa

a môže preložiť ako dravý.

Pánovi Zamarripovi by ste mohli povedať, že v tej istej dedine (v ktorej je o trochu viac obyvateľov ako vo vašej) hovoria slová ako plore, flore, lore, plako, flako, plantatu a iné štylistické krásy.

Baskický prízvuk:

Aj napriek tomu, že kľúč od našej časomier je v špecifickosti nášho prízvuku, začínajúc ho definovať najmodernejšou metódou . Podľa tejto metódy rozlišujeme tónický a intenzívny prízvuk. Sú ľudia, ktorí nazývajú prízvukom iba úsilie vydať nejaký zvuk. Aby nedošlo k nezrovnalostiam, majme na zreteli okrem tohto aj iný fenomén. Týmto fenoménom je výška alebo melodický prízvuk, ktorý zodpovedá ostrému prízvuku.

Existujú tieto dva typy prízvukov v baskičtine? Pri odpovedi na túto otázku sa opieram o vyhlásenia nájdené u viacerých našich autorov: baskickému jazyku chýba prízvuk, baskičtina má prízvuk. Kôli vyhláseniam ako tieto a na základe rôznych zážitkov sa prikláňam k tomu, že neexistuje intenzívny ale tónický prízvuk. Aké pravidlá existujú v baskičtine na jeho rozdelenie? Na zodpovedanie tejto ťažkej otázky delím skúmanú vec na nasledujúce odvetvia: prízvuk na jednotlivom slove a prízvuk vo vete a v určitom časovom úseku. Vždy keď hovorím jednoduchý prízvuk, myslím tým ostrý alebo tónický prízvuk a nie intenzívny.

Pri slovách, ktoré majú tri a viac slabík existujú dva typy prízvukov, ktoré nazývam začiatkový a koncový prízvuk, pretože sa nachádzajú na prvej a poslednej slabike. Oba typy prízvukov siahajú do rovnakej výšky aj napriek tomu, že sa nám môže zdať, že koncový prízvuk je vyšší. Existuje jedna výnimka v prípade homonymie vo vete "Gizonak esan du" ,kde chýba koncový prízvuk na slabike nak. Muž to povedal . Naopak vo vete "Gizonak esan dute" je prítomný koncový prízvuk- muži to povedali. Takto sa to vyslovuje v oblasti, kde žijem ja. Nezáleží na tom, že v iných oblastiach to je presne naopak. V oboch prípadoch nedochádza k omylov vo výslovnosti a pochopení a naša časomiera je voľná koli tomu, čo sme práve spomenuli.. Takto sa snažím zjednotiť názory pánov Inchauspe, CampiÓN y Arana

O špecifickosti baskického prízvuku:

V slovách, ktoré majú 4 a viac slabík a vo všeobecnosti v zložených slovách existuje ďalší prízvuk, ktorý nazývame dominantným. Tento prízvuk sa nachádza na poslednej slabike prvého komponentu slova. Každopádne je nesporné, že v takýchto typoch slov existuje tretí typ prízvuku, hoci jeho poloha je variabilná. Naše prízvuky sa nemôžu zobrazovať graficky ako je to v iných jazykoch. V opačnom prípade by nastalo to, čo sa stalo v niektorých amerických gramatikách, napísaných misionármi. Títo v jednom slove označili 3 prízvuky rovnakého typu a ignorovali tak charakter týchto časomier. Transkripcia najvernejšia baskickému jazyku bola, čo sa týka prízvuku klasická grécka, ktorá poznala ostrý a hlboký prízvuk. Ako môžeme pozorovať, v najdlhších slovách ľudia stále váhajú, kde dať prízvuk. Málokedy vedia, na akú slabiku je potrebné dať prízvuk.

Prízvuk vo vete:

Vo vete existujú tiež dva typy prízvukov. Začiatkový na jej začiatku a koncový na konci vety. To sa overuje okrem iného aj na španielskych vetách, ktoré vyslovujú rodení Baskici. Ostatné typy sú variabilné. Prízvuk sa môže nachádzať na ktoromkoľvek slove v závislosti od dôležitosti jeho významu, a na ktorejkoľvek slabike toho istého slova, keď sa dané slovo nachádza v rozličných

vetách. Z tohto dôvodu, slová vo vnútri vety strácajú svoju osobitosť. Niekedy strácajú začiatkový prízvuk, ktorý im prináleží, keď sa nachádzajú samostatne. Zistil som, že od začiatku vety až po najvyššiu výšku sa strácajú koncové prízvuky a naopak od najvyššej výšky začiatocné.

Prízvuk v časovom úseku :

Prízvuk v časovom úseku nie je ničím špeciálny. Deje sa s ním to isté, čo vo vete. Najdôležitejšie je odhaliť charakter úseku, kôli neskorším záverom. Vo vetách, ktoré nie sú príliš dlhé, môže byť úsek. Prízvuk tu môže byť stúpajúci a klesajúci. Nerobíme pauzu v hlavných výškach ani pri čiarkach, ktoré delia slová. Náš úsek je melodický, rýchly a krátky. A však, má širokú stupnicu. Pre rýchlosť úseku nemôžeme oddeliť počas výslovnosti jeden verš od druhého. Pretože sa preruší melódia, ktorá sa stupňuje a napreduje až k najvyššej výške. A klesá tým istým spôsobom. Z tohto dôvodu nie je možné recitovať verše, bez pozmenenia časomier. Hudobný kompozitor môže dať prízvuk kde chce, bez toho aby to pôsobilo rušivo ako je to v prípade španielčiny. Strofy, ktoré používame sa zaviedli vplyvom spevov. Naša strofa zortziko je tá istá ako francúzsky alexandrín. Ak zrušíme verš a strofu, ako by vyzerala vonkajšia forma našej poézie? Ľahko zistíme, že metrická báza musí byť iná pretože aj prozódia je iná.

Až tu siahla moje úsilie. Bol by som spokojnejší keby ďalší vedci, ktorým to prináleží sa podnietili k študovaniu baskického prízvuku.

Kniha: Benot bat - todos uno

Kniha písaná v dvoch edíciách. V španielskej a baskickej. Ide o zbierku básni napísanu Orixem.

Basen todos uno v baskictine benot bat :

Autor vyjadruje túžbu zjednotiť všetkých Baskov, ktorí sú rozdelení politicky. Spomína na svoj domov Errekalde, kde vyrástol. Pre neho je Errekalde srdcom Baskicka. Tento dom je v štvrti Elbarren a je najväčším v dedine. Narodil sa z trojičiek a o sebe hovorí ako o najslabšom z troch. Preto ho matka dala na výchovu inde. Svornosť a spoločnosť prirovnáva k stromom, ktoré rastú v lese. Spomína na ľudí z dediny, na pokladníka Belcha, na Irrubeho, ktorý sa vrátil z Ameriky ale umrela mu žena a vracia sa do USA.

Vraví, že všetci Baskici sú rovnakí, majú rovnaký pôvod, zvyky a zákony. *Hermanos somos que que la madre euskera ha criado en su regazo. 64Str.*

Un arbol

V raji bol strom, ktorý zasadil Boh, aby ho ľudia obdivovali a cítili rešpekt. Podobný strom je aj vo Vizkajsku a pod ním žili ich predkovia, ktorí boli slobodní. Ak chcú byť znovu slobodní, musia nechať zahraničnú politiku cudzincom *..si queremos ser libres de nuevo como lo fuimon antes, dejemos para los extranjeros la politica extranjera.* Všetci Baskici musia ukončiť roztržky, ktoré majú medzi sebou a spojiť sa proti nepriateľom.

Saludo a vasconia

Vyzýva k spojeniu 7 regiónov Baskicka. Opisuje nádherný dub v horách, ktorý má 7 konárov. Tieto konáre ukazujú na všetky strany Španielska a Francúzska. *en nuestros montes hay un hermoso roble que extiende sus siete ramnas en el aire, a ambos lados de espana y de francia. En las tres de aqui y en las cuatro de allí no es más que una. Str. 69.*

Nad týmto stromom letel orol. Dub a orol sú symboly sily Baskicka. Prosí boha, aby pomohol Baskicku.

El marino

Ospevuje námornícku tradíciu baskického ľudu. Územie na pobreží nie je úrodne a preto chodia na

more, čo ich stojí niekedy život. Ospevuje objavenie Nového sveta a baskického moreplavca Elcana, ktorý povedal : *tú has sido el primero en darme la vuelta. Tu primus circumdedisti me.*
Str.73

Preklad básne Un arbol - Strom

V Raji bol raz jeden strom, zasadený Bohom aby všetci ľudia cítili k nemu rešpekt a úctu. Slávou Adama bolo žiť v jeho tieni. Čo našiel keď sa od neho vzdialil? Iba zármutok a nárek?

Pod týmto posvätným stromom žil ako v nebi lebo mal k dispozícii všetky potešenia a nemusel pracovať. Ach keby sa vždy na neho pozeral s rešpektom a úctou ! Nebol by sa teraz nachádzal vo svete toľkého zármutku.

Aj v Biskajsku bol jeden strom, pod ktorým žili v spokojnosti nšsi predkovia. Sedeli pod jeho veľkým tieňom, aby oslavovali svoju svornosť, žili slobodní a bez jarma.

Pod nim si pokľakli španielski králi a Mauri, ktorí nikdy nemali na nom podiel .
Ak chceme byť znovu slobodní, ako sme boli predtým musíme nechať zahraničnú politiku cudzincom.

Zabudnime na nesvár, ktorý bol medzi nami. Budme bratmi a čistými a vernými Baskmi. Nech sa vráti viera našich otcov a nech sa vrátia zákony našich predkov, aby mohol utíšiť jeho nárek ľud, ktorý ma videl narodiť sa.

Ach ľud môj najmilejší! Vidím ťa smutný a zarmútený. Tvoje dcéry majú hlavy pokryté smútkom. Sňali si vrkoče a čelenky, ktoré ich zdobili a spálili ich v ohni. Dnes sa nedá rozlíšiť, či sú alebo nie sú Baskicky.

Stíchli piesne mladých, stíchli flauty pastierov. Námestia, nížiny, miesta zábavy sa premenili na púšť. Tie isté regat , ktoré zostupujú z bystrín do mora, vyhlasujú hlasným krikom vo dne a v noci: "cudzinci " sme!

Je len jedna vec, ktorá má trochu nádeje: viera matiek našej krajiny. Možno týmto sa zmierni hnev Boha, a znovu príde z neba sloboda, ktorú sme stratili. Nech žije strom v Gernike ,zatiaľ čo svet bude svetom!

Prínos Orixeho pre baskickú literatúru

Nikolas Orixe bol bez pochyb hrdý na svoj baskický pôvod. Venoval sa štúdiu baskičtiny a ovládal všetky baskické dialekty. Dôkazom toho sú preklady textov z klasických jazykov ako latinčina a gréčtina do baskického jazyka. Veľa sa polemizovalo o tom, akú hodnotu má ako spisovateľ. Mnohí ho považujú za jedného z najdôležitejších autorov baskickej literatúry. Jeho kniha Euskaldunbak je rozsiahle a detailné dielo, má nadčasový charakter a opisuje život ľudí v Baskicku. Niektorí kritici však toto dielo považujú za návrat k populizmu, k starým poetickým formám a tradíciám a ničí všetko pokrokové a nové čo sa dosiahlo za posledné roky.

Orixe nebol obrancom modernizmu. Vo svojich básňach obraňuje svoju krajinu a zdôrazňuje kolektívnosť. Veľký význam má aj náboženstvo a tradície. Všetci Baskici sú bratia a mali by sa spojiť a oslobodiť sa. Počas svojho života sa venoval aj štúdiu baskického jazyka.

Bibliografia

Orixe Nikolas Ormaetxera, Denot bat, Edición bilingüe. Orain S.A., Edizio Honetarako, ISBN:84-89077-34-7

<http://orixe.gipuzkoakultura.net/index-es.php>

